

PEDAGOGIK MAHORAT

MS
2020

ISSN 2181-6883

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

**MAXSUS SON
(2020-yil, noyabr)**

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2020

МУНДАРИЖА

Обиджон ХАМИДОВ. Бошланғич таълимда ўқитиш самарадорлигини оширишнинг устувор вазибалари.....	7
Қахрамон ТЎХСАНОВ. Бошланғич синфларда мустақил ишлар орқали ўқувчилар нутқи ва тафаккурини ривожлантиришнинг назарий ва амалий асослари.....	9
Алижон ҲАМРОЕВ. Бошланғич синф она тили таълимида ўқувчиларнинг ижодий фаолиятини лойиҳалаштиришнинг методик таъминоти.....	12
G‘ulom SAYFULLAYEV. Luiza ALIMOVA. Boshlang‘ich sinf tabiatshunoslik darslarida tabiatda “suv” mavzusini o‘tish.....	17
Нигора АДIZОВА. Қизиқмачоқларнинг асосий образлар олами.....	22
Fayzullo QOSIMOV, Firdavs QOSIMOV. Boshlang‘Ich sinf o‘quvchilarini sodda masalalar bilan tanishtirish metodikasi	26
Rustambek QO‘LDOSHEV. Birinchi sinf chapaqay o‘quvchilarining maktabga moslashishi, maktabga moslashishi davridagi pedagogik yordamning mazmuni	32
Gulchehra CHO‘LLIYEVA. Nutq ohangi xususida.....	36
Mardon YARASHOV. Boshlang‘Ich sinf matematika ta‘limini ijodiy tashkil etishda ta‘lim tamoyillarining o‘rni	39
Shabnam YUSUFZODA. O‘quvchi mantiqiy tafakkurini shakllantirish omillari	44
Hamro RAHMATOV. Boshlang‘ich sinflar matematika darslarida tipik masalalar yechishga o‘rgatish texnologiyasi.....	47
Mavluda QOSIMOVA, Asror QOSIMOV. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini proporsional bog‘lanishga doir masalalarni yechishga o‘rgatish metodikasi	50
Nodirabegim RAJABOVA. Boshlang‘ich sinf matematika darsliklaridagi misollar yechish jarayonida o‘quvchilar tomonidan yo‘l qo‘yiladigan ayrim xatolar va ularni bartaraf etish	54
Shabnam YUSUFZODA. Matematika darslarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish o‘quv jarayoni sifatini oshirish asosi sifatida	59
Gavhar SAIDOVA. Boshlang‘ich sinflarda matematikadan zamonaviy dars shakllari	63
Yulduz NUROVA. O‘zbek xalq paremalogiyasida toponim va antroponim maqollarining etnolingvistik ifodalanish xususiyatlari	68
Zilola ABDIYEVA. Maktabgacha va boshlang‘ich ta‘lim yoshidagi bolalarning fazoviy tasavvurini shakllantirishda uzviylikni ta‘minlash	71
Saodat QODIROVA. “Zarbulmasal” asarining janriy xususiyatlari	74
Dilora SIDIQOVA. Boshlang‘ich sinflarda interfaol ta‘lim va loyihalash texnologiyasi.....	80
Umida TOG‘AYEVA. Boshlang‘Ich sinf ona tili darslarida predmetlararo integratsion yondashuv	83
Malika XAYDAROVA. Sharq mutafakkirlarining mehnat tarbiyasi haqidagi qarashlari	87
Yulduz PO‘LOTOVA. Boshlang‘Ich sinflarda integratsiyalashgan darslarni takomillashtirish xususiyatlari va tamoyillari.....	89
Нодира АДIZОВА. Бухоро туман топонимиясининг мавзуий-номинатив таснифи	95
Мухтор РЎЗИЕВ. Дидактик ходисалар тизимиға замонавий ёндашув	99
Шоира ҚУРБОНОВА. Таълим жараёнида замонавий педагогик технология турларининг кўлланиши	102
Меҳринисо ҲАКИМОВА. Мактабгача ва бошланғич таълимда математик тасаввурларни шакллантиришда узвийликни таъминлаш устида ишлаш.	105
Ирода РАЖАБОВА. Личностное отношение-условие учебной и профессиональной деятельности учителя	109
Малика ХАЙДАРОВА. Бошланғич таълим жараёнига индивидуал ёндашувни тадбиқ этиш йўллари.....	115
Hamro RAHMATOV, Ixtiyor AXROROV. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga didaktik o‘yinlar .	118

Шоира ҚУРБОНОВА

Бухоро давлат университети
бошланғич таълим методикаси
кафедраси ўқитувчиси

**ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯ
ТУРЛАРИНИНГ ҚЎЛЛАНИШИ**

Мақолада бошланғич синф ўқувчиларининг меҳнат таълими дарсларини амалга оширишда таълим технологияларидан фойдаланишнинг самарали жиҳатлари очиқ берилган. Ўқувчилар ўзлари бажараётган у ёки бу нарсани тайёрлаш йўллари ўрганиши билан бир қаторда ҳар бир кузатиб ўрганаётган нарсаларини турлича муаммолар орқали бажаришнинг янги ва усуллари ҳақида фикр юритилган.

Калим сўзлар: педагогик технология, педагогик ёндашув, таълим технологияси, кейс стади, балиқ скелети, нилуфар гули, ақлий ҳужум, бумеранг технологияси, ўйинли технологиялар.

В статье раскрываются эффективные аспекты использования образовательных технологий при реализации уроков трудового воспитания учащихся начальных классов. В дополнение к изучению того, как подготовиться к тому, что они делают, ученики думают о новых путях и средствах для достижения того, что они изучают, наблюдая за множеством проблем.

Ключевые слова: педагогическая технология, педагогический подход, образовательная технология, тематическое исследование, рыбий скелет, цветок лилии, умственная атака, технология бумеранга, игровая технология.

The article reveals the effective aspects of the use of educational technologies in the implementation of labor education lessons for primary school students. In addition to studying what they are learning, they observe multiple problems.

Keywords: educational technology, pedagogical approach, educational technology, case study, fish skeleton, lily flower, mental attack, boomerang technology, game technology.

Бугунги кунда жамиятимиз учун ҳар томонлама ривожланган фан-техника тараққиётини ҳаётга татбиқ эта оладиган етук малакали кадрлар тайёрлаш масаласи турибди. Мактаб таълимнинг ҳозирги босқичида ўқувчиларни меҳнатга тайёрлаш ўсиб келаётган ёш авлоднинг таълим-тарбиясидаги энг зарур вазифалардан бири ҳисобланади, чунки меҳнат ҳар қандай ривожланиш ва тараққиёт жараёнининг асосидир. Қўл меҳнати жараёнида болалар асосан ишлаб чиқариш технологияси чиқиндилари (қоғоз, картон, сим, ёғоч, газмол парчаси в.б.), табиий ва сунъий хом ашёлар (лой, пластмасса, пластилин, елим в.б.) билан кенг истеъмол моллари ва халқ ҳунармандчилиқ маҳсулотлари тайёрлаш учун маҳаллий хом ашёлар, электр, радиотехника ва ҳоказолар билан ишлашга ўрганадилар. Буларнинг ҳаммаси ўқувчиларга қўл ашёлари билан ишлаш, ҳар хил хом ашёлардан фойдаланишнинг маълум тажрибасини тўплашга имкон беради. Бу эса меҳнатнинг кадрини ва маъносини тушунишга, меҳнат кишиларига ҳурматда бўлишга, меҳнат ҳамда касбнинг у ёки бу турига қизиқишни шакллантиришга ёрдам беради.

Таълим ва тарбия жараёнида интерфаол методларнинг ўрни ва имкониятларидан тўғри, аниқ, ўринли фойдаланиш кўникма ва малакаларини ҳосил қилиш, мантиқий-ижодий тафаккурни ривожлантириш, коммуникатив саводхонликни ошириш, миллий ғояни сингдириш, шарқона тарбияни шакллантириш, шахсни маънавий бойитишдан иборатлиги таъкидланган. Педагогик технология – бу ўқитувчининг ўқитиш воситалари ёрдамида талабаларга муайян шароитда янги ҳақиқатни таъсир кўрсатиш жараёнидир [1].

Интерфаол метод-таълим жараёнида ўқувчилар ҳамда ўқитувчи ўртасидаги фаолликни ошириш орқали ўқувчиларнинг билимларни ўзлаштиришини фаоллаштириш, шахсий сифатларини ривожлантиришдан иборат. Интерфаол методларни қўллашнинг дарс самарадорлигини оширишга интерфаол таълимнинг асосий мезонлари: норасмий баҳс-мунозаралар ўтказиш, ўқув материални эркин баён этиш, ифодалаш имконияти, ўқувчилар ташаббус кўрсатишларига имкониятлар яратилиши, кичик гуруҳ, катта гуруҳ, синф жамоаси бўлиб ишлаш учун топшириқлар бериш, ёзма ишлар бажариш ва бошқа методларнинг таълим тарбиявий аҳамияти катта. Интерфаол методларни машғулот мақсадига мувофиқ танлаш мақсадга мувофиқдир. Тўғри танланган методларни қўллаш машғулотнинг қизиқарли ва самарали бўлишини таъминлайди.

Интерфаол методлар конструктивизм назарияси билан боғлиқликлари. Конструктивизмнинг қуйидаги асосий хулосалари: ўқувчи ўзи ўрганиши керак, акс ҳолда унга ҳеч ким ҳеч нарсани ўргата олмайди; ўқитувчи ўқувчиларга билимларни “кашф қилишга” ёрдам берадиган жараённи ташкил қилади;

Замонавий таълимни ташкил этишга қўйиладиган муҳим талаблардан бири, ортикча рухий ва жисмоний куч сарфламай, қисқа вақт ичида юксак натижаларга эришишдир. Қисқа вақт орасида муайян назарий билимларни ўқувчиларга етказиб бериш, уларда маълум фаолият юзасидан кўникма ва малакаларни ҳосил қилиш, шунингдек, ўқувчилар фаолиятини назорат қилиш, улар томонидан эгалланган билим, кўникма ҳамда малакалар даражасини баҳолаш ўқитувчидаси юксак педагогик маҳоратни, таълим жараёнига нисбатан янгича ёндашувни талаб этади. Бугунги кунда бир қатор ривожланган мамлакатларда ўқувчиларнинг ўқув ва ижодий фаолликларини оширувчи ҳамда таълим-тарбия жараёнининг самардорлигини кафолатловчи педагогик технологияларни қўллаш борасида катта тажриба тўпланган бўлиб, ушбу тажриба асосларини ташкил этувчи методлар интерфаол методлар номи билан юритилмоқда. Қуйида уларнинг турлари ва моҳияти тўғрисида тўхталиб ўтилади.

Аклий ҳужум технологияси. Аклий ҳужум технологияси бирор муаммони ечишда ўқувчилар томонидан билдирилган эркин фикр ва мулоҳазаларни тўплаб, улар орқали маълум бир ечимга келадиган самарали усуллардан биридир. Аклий ҳужум услубини қўллашда ўқитувчи ўқувчиларини тўплайди, улар олдига бирор муаммоли вазиятни ечиш бўйича ўз фикр ва мулоҳазаларини билдиришларини сўрайди. Мазкур босқичда ўқувчилардан ҳеч бири бошқа қатнашувчиларнинг ғояси, фикрини муҳокама қилиш ёки баҳолаши мумкин эмас. Билдирилган ҳар қандай ғоя ва фикрлар ҳисобга олинади, қанча кўп фикр ва ғоялар билдирилса шунча яхши. Билдирилган ғоя ва фикрларни тўлдириш, кенгайтириш, қайта ўзгартириш мумкин. Ғоялар ёзилган варақлар деворга осиб қўйилади. Берилган ғоялар асосида муаммони ҳал этишга ёрдам берадиган ечимни тиклаш учун муҳокама ўтказилади. Бу ҳақиқатан ҳам ўқувчиларнинг таълим жараёнида фаол иштирок этишлари, турли ғояларни баён этиш чоғида бошқаларни ҳам қизғин ишга йўллашлари, илҳом билан ишлашларига имкон берувчи ва унга рағбатлантирувчи самарали методдир. Ўқитувчи мавзу ёки саволни ажратиб олиши зарур, кейин эса ўқув фаоллиги 5-10 дақиқа оралиғидаги вақт чегарасида енгиллаштирилади.

Тармоқлар (Кластер) технологияси. Фикрларнинг тармоқланиши бу педагогик стратегия бўлиб, у ўқувчиларни бирон-бир мавзунини чуқур ўрганишларига ёрдам бериб, ўқувчиларни мавзуга тааллуқли тушунча ёки аниқ фикрни эркин ва очиқ равишда кетма-кетлик билан узвий боғлаган ҳолда тармоқлашга ўргатади. Шунингдек, ўтилган мавзунини мустаҳкамлаш, яхши ўзлаштириш, умумлаштириш ҳамда ўқувчиларни шу мавзу бўйича тасаввурларини чизма шаклида ифодалашга ундайди.

Бумеранг технологияси. Бумеранг услуби бир машғулот давомида ўқув материални чуқур ва яхлит ҳолатда ўрганиш, ижодий тушуниб етиш, эркин эгаллашга йўналтирилган. У ўз ичига оғзаки ва ёзма иш шакллари камраб олади ҳамда бир машғулот давомида ҳар бир иштирокчининг турли топшириқларни бажариши, навбат билан ўқувчи ёки ўқитувчи ролида чиқиши мумкин. Бумеранг технологияси танқидий фикрлаш, мантиқни шакллантиришга имконият яратади: хотирани, ғояларни, фикрларни, далилларни ёзма ва оғзаки шаклларда баён қилиш кўникмаларини ривожлантиради.

Кичик гуруҳларда ишлаш технологияси. Ўқитувчи ўқувчилар билан кичик гуруҳларда ишлашни ташкил этиши учун фаолият йўналиши аниқланади. Муаммодан бир-бирига боғлиқ бўлган масалалар белгиланади. Мавзунинг керакли асоси яратилади. Мавзунинг ўрганишдан олдин ўқувчилар мазкур муаммо ҳақида тушунчага эга бўлишлари лозим. Ўқувчилари кичик гуруҳларга 3-5 кишидан бўлинишлари керак. Ўқитувчи томонидан ўқувчиларга аниқ кўрсатмалар берилади. Берилган муаммони ечишда ўқитувчи ўқувчиларни қўллаб-қувватлаб ва йўналтириб туради. Мавзу сўнгида муҳокама қилинади.

“Блиц-сўров” методи. Блиц-сўров (инглизча “блиц” - тезкор, бир зумда) методи берилган саволларга қисқа, аниқ ва лўнда жавоб қайтарилишини тақазо этадиган метод саналади. Унга кўра ўрганилган мавзу, муайян таркибий қисмлар моҳиятининг очиқ берилишини талаб этадиган саволларни ишлаб чиқади ва ўқувчиларнинг эътиборларига ҳавола этади. Ўқувчилар берилган саволга қисқа муддатда, лўнда ва аниқ жавоб қайтара олишлари лозим. Гуруҳ ёки жуфтликда ишлашда бир нафар ўқувчи берилган саволга жавоб қайтаради, унинг шериклари ёки гуруҳдошлари жавобни тўлдиришлари мумкин. Бироқ, фикрлар такрорланмаслиги лозим. Методни қўллашда мавзуга доир таянч тушунчалар, асосий ғояларнинг моҳияти талабалар томонидан оғзаки, ёзма ёки тасвир тарзида ёритилиши мумкин.

“Т-жадвал” технологияси. Бу технологияда ўрганилаётган мавзу ёки масаланинг муайян жиҳатини ёритиш мақсадида бир неча асосий белги, таянч тушунчаларнинг мазмунини бир-бири билан ўзаро солиштириш, қиёслаш асосида очиқ берилади. Кўп ҳолларда мазкур технология мавзу асосини ташкил этувчи бир неча ҳолатларнинг афзалликлари ёки камчиликларини, самардорлик ва самарасизлик даражасини, бугунги кун ва истиқбол учун аҳамиятини таққослаш мақсадида қўлланилади. Ушбу технологияни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

- 1) ўқувчилар эътиборига ўрганиладиган мавзу, масала ёки топшириқ ҳавола этилади;
- 2) ўқувчилар “Т-жадвал” методини қўллаш шартлари билан таништириладилар;

3) ўқувчилар гуруҳ (жуфтлик)ларга бириктириладилар;

4) ажратилган вақт оралиғида гуруҳ (жуфт)ликлар жадвал шаклида берилган топширик моҳиятига кўра қиёсий таққослашни амалга оширади, яъни жадвалнинг чап ва ўнг томонларига масаланинг бир-бирига зид ҳолатларни баён этадилар;

5) гуруҳ (жуфтлик)лар томонидан тўлдирилган жадваллар ўзаро солиштирилади.

Ролли ўйинлар дарсида ўқувчи турли хил характердаги инсон образига қалбан киришиб кетади. Ўйинда ўқувчиларга асосан тугалланмаган вазиятлар акс этган муаммоли сахна кўриниши роллари берилди. Ўқувчилар ушбу берилган муаммоли ролларни мустақил равишда охирига етказиб ўйнашлари лозим. Театр дастурларидаги ролли ўйинлар бошқа инсонларни тушунишга ўргатади.

“Балиқ скелети” методи. Бу метод ўқувчиларда мавзу юзасидан муайян масала моҳиятини тасвирлаш ва ечиш қобилиятини шакллантиради. Методни қўллашда ўқувчиларда мантикий фикрлаш, мавзу моҳиятини ёритувчи таянч тушунча, маълумотларни муайян тизимга келтириш, уларни таҳлил қилиш кўникмалари ривожланади:

- 1) ўқитувчи ўқувчиларни методни қўллаш шарти билан таништиради;
- 2) улар гуруҳларга бириктириладилар;
- 3) гуруҳлар топшириқларни бажарадилар;
- 4) гуруҳлар ўз ечимларини жамоага тақдим этадилар;
- 5) жамоа гуруҳлар ечимлари юзасидан муҳокама уюштиради.

“Кейс-стади” технологияси. “Кейс-стади” (инглиз тилида “case” мажмуа, аниқ вазият, “study” - таълим) технологияси ўқувчиларда аниқ, реал ёки сунъий яратилган муаммоли вазиятни таҳлил қилиш орқали энг мақбул вариантларини топиш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади:

- 1) кейс ечимини топиш бўйича индивидуал ишлаш;
- 2) кейс ечимини топишда жамоавий ҳамкорликка эришиш;
- 3) тадқиқот методларини танлаш;
- 4) тақдим этилган муаммонинг амалий жиҳатларини ўрганиш;
- 5) берилган муаммони ечишнинг усул ва воситаларини аниқлаш.

“Нилуфар гули” технологияси. Бу технология дидактик муаммоларни ечишнинг самарали воситаларидан бири бўлиб, шаклан нилуфар гули кўринишига эга. Ягона асос, унга бириккан тўққизта “гулбарг” (квадрат, тўртбурчак ёки айланала)ларни ўз ичига оладиган мазкур метод ёрдамида етакчи муаммо ва унинг мазмунини ёритилишига имкон берадиган хусусий масалалар ҳал этилади. Мазкур методдан фойдаланиш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

- 1) ҳал этиладиган масала аниқлаштирилади; уни ечиш шартлари билан таништириладилар;
- 2) ўқувчилар кичик гуруҳларга бириктирилади;
- 3) гуруҳ аъзолари марказий тўртбурчак (квадрат, айлана)да асосий муаммони қайд этадилар;
- 4) мазкур масала ечими юзасидан фикр юритиб, марказий тўртбурчак (квадрат, айлана)

атрофида саккизта худди шундай ёрдамчи чизмаларни ҳосил қиладилар, уларда масаланинг хусусий ечимларини баён этадилар;

5) “гулбарглар”да хусусий масала ва ечимлар акс эттирилади;

6) ҳар бир гуруҳ ёки жуфтликлар топширик юзасидан ўз ечимларини тақдимот тарзида баён этадилар.

Бошланғич синфларда ўқувчиларни меҳнатга тайёрлаш уларнинг қизиқишлари, мойилликлари ва имкониятларига асосланган қўл меҳнати ҳисобланади. Шу муносабат билан меҳнат таълими жараёни ўқувчиларда ушбу ёш учун билим, меҳнат, ахлоқий эстетик, иқтисодий экологик ва ақлий имкониятларни аниқ меҳнат жараёнларини ривожлантиришга қаратилган, натижада уларни меҳнатга тайёрлашни кейинги синфларда давом эттирилиши учун зарур асос бўлиб хизмат қилади. Замонавий педагогик технология асослари ўқувчи талабаларнинг билиш фаолиятини мақсадга мувофиқ тарзда ташкил этиш ва амалга оширишни кўзда тутди. Янгича ёндашув янгича фикрлаш асосида ўқитиш жараёнида билим олувчиларнинг ўқув-билув фаолиятини самарали ташкил қилиш керак. Ўқув-тарбия жараёнини илмий ва методик жиҳатдан мукамал ташкил этиш муваффақиятлар гаровидир. Бунда барча турдаги машғулотлар ва мустақил топшириқлар талабаларни ўйлашга, ижодий меҳнат қилишга, ҳар томонлама фикр юритишга, берилган топшириқларни ўз ҳаётий тажрибаларга асосланиб ҳал этишга ўргатади.

Адабиётлар

1.Абдуллаева Х.А., Бикбоева Н.У. ва бошқалар. Бошланғич таълим концепцияси. -Т.: “Бошланғич таълим”, 1998.

2.Мавлонова Р. А. Меҳнат таълими методикаси. -Т.: “Ўқитувчи”, 2000.

3.Санокӯлов Ҳ. Бошланғич синфларда меҳнат таълимидан амалий ишлар. -Т., 1994.

4.Мавлонова Р. А. Меҳнат дарслиги. 1–3- синфлар учун. -Т.: “Ўқитувчи”, 2000